

Лекція №11

Тема: Політичні партії і громадсько-політичні організації та рухи.

- 1.Поняття і сутність політичної партії.
- 2.Функції політичних партій.
- 3.Типи політичних партій.
- 4.Партійні системи.
- 5.Поняття та сутність громадсько-політичних організацій та рухів.
- 6.Класифікація політичних об'єднань сучасної України.

Актуальність теми: Політичні партії та громадські об'єднання займають важливе місце в політичній системі суспільства. Вони активно впливають на діяльність органів державної влади, економіку, соціальні процеси, міждержавні відносини. Їхнє значення в Україні зумовлене потребами вдосконалення новітньої державності та формування громадянського суспільства. Право на свободу об'єднання громадян у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення своїх інтересів закріплене в новій Конституції України. До основних видів об'єднань громадян належать політичні партії, громадські організації, громадські рухи, неформальні групи.

Основні поняття та категорії: об'єднання громадян, політична партія, функції політичної партії, громадська організація, громадсько-політичні об'єднання, суспільний рух, кадрова партія, масова партія, партійна система, партократія, департизація.

Посилання на Ютуб:

Виникнення політичних партій
https://www.youtube.com/watch?v=0bM1LwQhE00&t=1s&ab_channel=RadianskaUkraina

Політичні партії
<https://www.facebook.com/watch/?v=1031799517394602>

Політичні партії очима виборців
https://www.youtube.com/watch?v=QfkWP3MZjCo&t=4s&ab_channel=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC

1 Поняття і сутність політичної партії.

Термін “партія” (від лат. partio – ділю, розділяю) у перекладі з латини означає частину якоїсь великої спільноти.

Політична партія – це організована частина суспільства, члени якої об’єднуються з метою вибороти владу в державі та утримати її.

У Законі України “Про політичні партії в Україні” від 28.04.2001 р.в статті 2 записано: **“Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах”.**

Уявлення про ту чи іншу партію дають:

- мета партії – завоювання і здійснення влади окремо або в коаліції;
- характер організації партії;
- зміст ідеології партії;
- діяльність партії щодо забезпечення соціальної бази, підтримки з боку населення.

Ознаки політичних партій:

- певна тривалість існування у часі;
- наявність організованої структури;
- прагнення влади;
- пошук народної підтримки.

За сучасних умов політичні партії стають ключовим елементом демократії, рушійною силою процесів трансформаційних зрушень. Вони є головною силою, що формує провідні інститути політичного вибору, визначають демократичну легітимність влади і т.д.

2.Функції політичних партій.

Важливе місце у розумінні сутності партій та оцінці їхньої ролі у житті суспільства посідає визначення функцій політичних партій.

Так, американський політолог П.Меркл називає такі головні функції політичних партій:

- підбір партійних і державних лідерів;
- “рекрутування і соціалізація” нових членів;
- вироблення заходів щодо впливу партій на суспільні інституції та соціальне середовище;
- розв’язання внутрішніх партійних протиріч, які виникають у процесі діяльності та будь-якого роду інших внутрішніх проблем.

Інший політолог К.фон Бойме виокремлює чотири основні функції політичних парій:

- визначення мети;
 - акумуляція та вираження соціальних інтересів;
 - мобілізація та соціалізація громадськості у межах системи, особливо на виборах;
 - “рекрутування” еліти та формування уряду.
- Деякі політологи доводять кількість функцій до восьми-дев’яти, називаючи, наприклад, такі:
- організація вивчення громадської думки з питань, які відзеркалюють життєві інтереси нації;
 - мобілізація електорату навколо кандидатів під час виборів;
 - “виховання громадської думки” і дедалі активніше відігравання партіями “загальноосвітньої ролі в процесі здійснення політичної соціалізації”;
 - “забезпечення безперервності політичних зв’язків між парламентом і всією країною”;
 - формування разом з іншими політичними інституціями механізму державного й громадського управління, забезпечення стабільності урядової машини;
 - створення найсприятливіших умов для послідовної зміни складу уряду за умов двопартійної чи багатопартійної системи та ін.

3. Типи політичних партій.

Політичні партії відрізняються одна від одної походженням, місцем і роллю в політичній системі, соціальною базою, ідеологією, програмою і т.д. На думку українського політолога В.Шпилюка, існують вісім параметрів, які утворюють парадигму партії:

- 1).Інституалізація, тобто міра “вростання” партії у політичну систему.
- 2).Статус в уряді.
- 3).Соціальна підтримка.
- 4).Політичні орієнтації партії.
- 5).Цільова орієнтація.
- 6).Структурна незалежність.
- 7).Внутрішня організація.
- 8).Згуртованість фракцій у партії, активність членів, особиста відданість партійній справі.

Французький політолог М.Дюверже називає партії **парламентського і непарламентського походження.**

Американський політолог Р.Маркідіс ділить партії на:

- п **авторитарні та демократичні;**
- п **інтегративні та представницькі;**
- п **ідеологічні та прагматичні;**
- п **національні та регіональні;**
- п **релігійні та світські;**
- п **демократичні та революційні;**
- п **масові та елітарні;**
- п **демократичні та олігархічні.**

Досить поширеним у світі є поділ партій на **кадрові і масові**, запропонований М.Дюверже у праці “Політичні партії” (1951).

Наприкінці 60-х рр. XX ст. французький політолог Ж.Шарло та американський політолог Дж.Сарторі доповнили типологію М.Дюверже ще одним типом – **партії виборців (універсальні партії).**

Іншою типологією є поділ партій на **представницькі та мобілізуючі.**

Також партії поділяються на:

- **демократичні і тоталітарні;**
- **конституційні і антиконституційні;**
- **індивідуального представництва і соціальної інтеграції;**
- **відкриті і закриті;**
- **конфесійні, плюралістичні і т.д.**

4. Партійні системи.

Партійна ситема - це політична структура, що утворюється із сукупності політичних партій різних типів із їх стійкими зв'язками і взаємовідносинами між собою, а також з державою та іншими інститутами влади.

У країнах сучасного світу склалися різні партійні системи. Італійський політолог **Дж.Сарторі** виокремлює сім різновидів партійних систем у сучасному світі:

- 1) **однопартійні** (колишній СРСР, Албанія, Куба, Монголія, Заїр,Того);
- 2) **з партією, що здійснює гегемонію** (Мексика);
- 3) **з домінуючою партією** (Японія, Індія);
- 4) **двопартійні** (США, Великобританія, Канада);
- 5) **поміркованого плюралізму** (Бельгія, ФРН);
- 6) **крайнього (поляризованого) плюралізму** (Італія, Нідерланди, Фінляндія);
- 7) **атомізовані** (Малайзія, Україна).

5. Поняття та сутність громадсько-політичних організацій і рухів.

- Громадсько – політичні організації та рухи – це добровільні об'єднання громадян, що виникають згідно з видами діяльності, соціальної активності й самодіяльності для задоволення й захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, діють відповідно до завдань і цілей, закріплених у їхніх статутах.

Громадські організації та рухи виникають із природної потреби сучасної людини бути співучасником у справах суспільства. Оскільки в повсякденному житті людина не може займатися справами суспільства, це за неї роблять громадські об'єднання. Вони звільняють людину від необхідності бути постійним учасником суспільно-політичного життя, самостійно вирішувати безліч проблем. Ціна, яку платить людина за краще відображення й задоволення власних потреб та інтересів організацією, полягає в обов'язку коритися встановленим у ній правилам. Членам організації визначено різні ролі, що їх вони повинні виконувати, аби сприяти успішному виконанню цілей усієї організації. В такий спосіб обмежується довільний характер поведінки людини. Коли виникає потреба, організація може вимагати підпорядкування власних інтересів громадським; здійснення діяльності, в доцільності якої окремий член організації не зовсім упевнений; пристосовуватися до звичаїв і традицій, властивих організації (це, зокрема, можуть бути загальноприйняті зразки поведінки).

Відзначають, що громадські об'єднання виникають здебільшого знизу, але іноді й за ініціативою згори, створюються для реалізації різних потреб і суспільних інтересів та діють в інтересах своїх членів.

Громадські організації та рухи - це спільна життєдіяльність людей, що передбачає їхню взаємну залежність і потребу одне в одному та забезпечує збереження й розвиток соціального організму. Це перебування людей безпосередньо в колективі, соціальній групі, де здійснюються спільна діяльність, спілкування, обмін послугами, користування спільними речами й цінностями.

Свідченням колективістського характеру діяльності громадських організацій і рухів є їхня масовість, характер внутрішньої структури. Громадські організації та рухи надають широкі можливості для суспільної ініціативи мас, виявлення їхнього самоврядування завдяки демократичним принципам їхнього устрою, які, до речі, властиві більшою чи меншою мірою всім громадсько-політичним об'єднанням громадян - політичним партіям, громадським організаціям і рухам. Такими принципами є:

добровільність членства, виборність усіх керівних органів, підзвітність і підконтрольність керівництва членам організацій, гласність у роботі, колегіальність.

Громадські об'єднання найчастіше реалізують себе у вигляді формальних і неформальних громадських організацій і громадських рухів. Формальні громадські організації відзначаються своєю масовістю. Вони створюються для реалізації довгострокових цілей як за ініціативою громадян, так і державних органів, їм притаманні такі риси: чітка структура; свій статут; офіційна реєстрація в органах влади; діяльність в інтересах суспільства (держави) і в межах чинної законності; власний адміністративний апарат.

На базі формальних громадських організацій часто виникають **неформальні**. Неформальні громадські організації можуть бути як масовими, так і локальними. Іноді їх важко відрізнити від господарських об'єднань, кооперативів, хоча всім їм властиве соціальне спрямування, а також відсутність офіційної реєстрації та чіткої програми; незалежність від офіційних державних органів; діяльність на принципах самоврядування; нетипові програми й нетипова діяльність. До неформальних організацій можна віднести, наприклад, різні аматорські об'єднання, клуби авторської та аматорської пісні, молодіжні організації, групи оздоровче-духовних систем (подібно до послідовників системи Порфирія Іванова).

Громадські організації та рухи мають різноманітні **функції**, їх можна поділити на дві групи: функції, що їх громадські організації та рухи виконують відносно системи влади в державі; функції, виконувані щодо інтересів членів цих організацій та рухів. У першій групі можна виокремити дві основні функції: опозиційну і творчу, що тісно взаємопов'язані. Діяльність громадських організацій та рухів утримує сучасні демократичні держави від надмірної централізації, відіграє вирішальну роль у тому, щоб держава поставала як оптимальна організація життєдіяльності суспільства. Із другої групи функцій, виконуваних громадськими організаціями та рухами щодо своїх членів, можна виокремити захисну й допоміжну. Громадські організації та рухи захищають своїх членів від державних структур. Це особливо важливо тоді, коли законодавчий демократичний процес перебуває у стадії формування і коли існує негативна традиція невиконання законів і нешанобливого ставлення до особистості в державних структурах. Допоміжна функція виявляється в наданні громадськими організаціями та рухами через власні структури можливостей своїм членам вирішувати особисті проблеми.

Щоб розібратися в широкому спектрі громадських об'єднань, треба зупинитись на їхній типології. Насамперед, громадські організації та рухи можна поділити на традиційні та нові. До традиційних громадських організацій і рухів відносять:

профспілкові, жіночі, молодіжні, економічні, освіти й культури, наукові й науково-технічні, творчі, оборонні, спортивні, туристські та ін. До нових соціальних організацій і рухів належать: екологічні; альтернативні; громадської ініціативи; національні.

Громадські організації та рухи можна класифікувати за інтересами чи діяльністю:

- **за економічними інтересами**, зокрема, можна вирізнити організації підприємців, що працюють за наймом, селян, представників вільних професій, кооперативи, споживчі спілки;
- **за суспільно-політичними інтересами** розрізняють організації культурного, гуманітарного напрямів, релігійні;
- **за методами діяльності та правового статусу**: легальні та офіційні, напівлегальні та неформальні (наприклад, масонська ложа);
- **за місцем діяльності, за місцем докладання сил у структурі політичної влади**: лобі, самоврядні організації, які добиваються урядових дотацій;
- **за видами діяльності**: економічні, освіти й культури, наукові й науково-технічні, опікунські, охорони здоров'я, природи, національні, конфесійні, оборонні, спортивні й туристські.

Друга половина XX ст. ознаменувалася справжнім сплеском, потоком масових **рухів**. Від **громадських організацій рухи відрізняються такими особливостями**: відсутність чіткої організаційної структури; спільність інтересів громадян, що приєднуються до рухів; наявність у них груп і течій неоднакових політичних поглядів, світогляду, вірувань; відсутність індивідуального членства.

Громадсько-політичні рухи можна поділити на дві великі групи: з чітко вираженим політичним змістом і з переважно загальнодемократичним змістом. Для політичних громадських рухів характерні такі риси: вони користуються політичними засобами; беруть участь у боротьбі за владу; беруть участь або справляють вплив на засоби здійснення влади.

Політичні рухи можна поділити на такі типи:

- рухи, які виникли на класовій основі, - робітничий, селянський, дрібнобуржуазний;
- рухи, які виникли на класоподібній основі, - інтелігенції, військових, докласових елементів;
- міжкласові рухи - національно-визвольні, антифашистські й т. ін.;
- політичні рухи, які виражають ставлення до наявного політичного та економічного устрою, - консервативні, реформаторські, революційні, контрреволюційні й т. ін.;

- політичні рухи, що відзначаються ступенем і формою їхньої організованості, - високоорганізовані, слабоорганізовані, стихійні.

Основними різновидами масових демократичних рухів є: антивоєнні - проти загрози руйнівної війни; екологічні - на захист навколишньої природи та умов існування людей; на захист демократії, прав і свобод особи; статево-вікові - жіночі, молодіжні, дитячі, ветеранські й т. ін.; професійні - вчених, лікарів, інженерів, письменників і т. ін.; альтернативні.

6. Класифікація політичних об'єднань сучасної України.

В Законі України “Про об'єднання громадян” від 16.06.1992 р. сказано, що об'єднання громадян – це добровільні формування, створені на основі єдності інтересів громадян для спільної реалізації ними своїх прав і свобод.

Даний закон визначає основні засади формування та діяльності політичних партій і громадських організацій:

- добровільність;
- рівноправність;
- самоврядування;
- легалізація;
- законність;
- гласність;
- легітимність;
- діяльність на основі програм і статутів.

До основних видів об'єднань громадян в Україні належать:

- 1. Політичні партії**
- 2. Громадські організації.**
- 3. Громадські рухи.**
- 4. Неформальні групи.**

Політичні партії в Україні класифікують за такими критеріями:

- ставлення до державного суверенітету;
- соціально-економічні пріоритети;
- ідейно-політичні засади.

За ідейно-політичним спрямуванням в Україні можна вирізнити такі типи партій:

- національно-радикальні (УНА, Соціал-національна партія України);
- національно-демократичні (НРУ, УНР, ХДПУ, ДемПУ);

- загальнодемократичні (НДП, ЛПУ, ЛДПУ, СДПУ(о);
- соціалістичні (СПУ, КПУ, СелПУ);
- національних меншин (Партія мусульман України).

В Україні станом на 1995 р. було зареєстровано майже 600 громадських організацій. Їх можна класифікувати так:

- **соціальне усвідомлені:** жіночі (Союз українок, Союз жінок України та ін.), молодіжні (Спілка українських студентів, Спілка незалежної української молоді та ін.), економічні (Український союз промисловців і підприємців, Загальноукраїнське об'єднання приватних підприємців та ін.);
- **ціннісно орієнтовані:** Товариство української мови ім. Т.Г. Шевченка, “Просвіта”, “Знання” та ін.;
- **соціальне ціннісні:** Федерація профспілок України, Національна конференція профспілок, Всеукраїнське об'єднання солідарності трудящих, профспілка “Єднання”, Спілка офіцерів України та ін.;
- **асоціальні:** мафіозні організації та подібні до них;
- **політизовані організації:** об'єднання “Нова Україна”, Конгрес національно-демократичних сил, Українська ліга християнської молоді, Молодіжний рух України та ін.;
- **політизовані опозиційні:** Фронт трудящих України, Трудова Україна, Громадянський конгрес України, Всеукраїнський робітничий союз, Соціалістичний конгрес молоді України та ін.

Крім того, добровільні об'єднання класифікують за масштабами діяльності:

- місцеві;
- всеукраїнські;
- міжнародні.

Отже, політичні партії, громадсько-політичні організації та рухи відіграють дуже важливу роль в політичній системі, в суспільно-політичному житті в цілому. Вони є своєрідною з'єднувальною ланкою між функціонуванням державних органів і відповідними діями населення країни. Політичні партії, громадські організації та рухи, виконуючи свої функції, сприяють розвитку громадянської активності та ініціативи широких мас людей.

Список рекомендованої літератури:

Гелей С., Рутар С. Політологія: навч. посіб. Вид. третє, переробл. і доповн. К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. 645с.

Горлач М. І., Кремінь В.Г. Політологія: наука про політику : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр уч. літ., 2009. 840 с.

Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень нової доби : навч. посібник. К. : Центр уч. літ., 2008. 414 с.

Кухта Б.Л. З історії української політичної думки: [Текст лекцій: Навч. посібник]. К.: Генеза, 1994. 223 с.

Політологія: навч. посіб. / [за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка] К. : Генеза, 2001. 443 с.

Політологія : терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці : навч. словник–довідник для студ. / ; наук. ред. В. М. Піча. К. : Каравела ; Львів : Новий Світ–2000, 2001. 320 с.

Бундак О.А. Курс політології в схемах і таблицях: навчальний посібник. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. 58 с.

Шляхтун П. Політологія: історія та теорія. Вид-во: Центр учбової літератури, 2021. 472 с.

Тетарчук І.В. Політологія. Навчальний посібник. Вид-во: Центр учбової літератури, 2020. 160 с.

Варнавська І.В., Черемісін О.В. Політологія. Вид-во: Гельветика, 2021. 210 с.

Кириченко В.М. Політичні системи світу, Кредитно-модульний курс. Вид-во: ЦУЛ, 2023. 218 с.

Требін М.П., Герасіна Л.М., Поліщук І.О., Сахань О.М. Політологія. Вид-во: Право, 2018. 462 с.

Шанько В.І. Політологія: Навчальний посібник / В.І. Шанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тихонова. Видання 2–е, перероблене та доповнене. К.: Видавництво «Фірма «ІНКІОС», Центр учбової літератури, 2017. 288с.

Юрій М.Ф. Політологія: навч. посіб. К.: Знання, 2015. 356 с.

Політологія: Підручник / за ред. М.М. Вегеша. 3–тє вид., перероблене і доповнене. К.: Знання, 2008. 384 с. + ком пакт–диск. – (Вища освіта ХХІ століття).